

dr hab. Paweł Rudnicki, prof. DSW
Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu
pawel.rudnicki@dsw.edu.pl

Recenzja dorobku habilitacyjnego dr Justyny Pilarskiej (UWr) ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika

1. Sylwetka zawodowa Habilitantki, dr Justyny Pilarskiej

Informacje dotyczące rozwoju zawodowego, w zakresie pracy naukowej i dydaktycznej oraz aktywności związanej upowszechnianiem wiedzy, które Habilitantka przedstawiła w autoreferacie oraz w wykazie osiągnięć naukowych pozwalają w wyciągnięciu kilku wniosków, które omówię poniżej.

Po pierwsze, rozwój w zakresie pracy naukowej i dydaktycznej dr J. Pilarskiej, to działania starannie prowadzone przez Habilitantkę. W pracy badawczo-dydaktycznej w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego (zatrudnienie na stanowisku adiunkta do 2012 r.), można dostrzec zaangażowanie w realizację zadań pracowniczych (dydaktyka i organizacja). Warte uwagi są liczne międzynarodowe wyjazdy szkoleniowe oraz dydaktyczne, dzięki którym dr J. Pilarska poszerzała swoje umiejętności akademickie nauczycielskie i badawcze. Habilitantka stale podnosi swoje kwalifikacje w zakresie edukacji formalnej (studia podyplomowe, szkolenia), jak również pozaformalnej. Działania edukacyjne i szkoleniowe są ściśle podporządkowane poszerzaniu kompetencji i umiejętności na rzecz realizacji projektów badawczych, w które się angażuje.

Po drugie, dr Justyna Pilarska znakomicie porusza się w krajowym i międzynarodowym środowisku badawczym. Buduje sieć kontaktów naukowych kooperując w ramach organizacji naukowych polskich (ZMBP/SMBP & ZPKiEM KNP PAN) i międzynarodowych (WERA, EAM). W tym aspekcie widoczne jest duże zaangażowanie Habilitantki.

Po trzecie, zaangażowanie w aktywność naukową dr Pilarskiej oraz ilościowy i jakościowy przegląd aktywności konferencyjnych i seminaryjnych robi bardzo pozytywne wrażenie.

Habilitantka była aktywną uczestniczką wielu krajowych i międzynarodowych wydarzeń naukowych. Ma także doświadczenie organizacyjne w zakresie przygotowywania wydarzeń naukowych. Była bardzo aktywna jako badaczka i edukatorka, upowszechniając wiedzę w formie wykładów dla społeczności akademickich innych uczelni oraz spotkań propagujących badania naukowe.

Po czwarte, niezwykle ważne w dorobku naukowym Habilitantki są doświadczenia związane z umiędzynarodowieniem pracy naukowej, które przejawiają się w postaci: pracy badawczej w międzynarodowym projekcie badawczym; licznych publikacji w językach obcych (dobrze dobrane miejsca publikacji); stałej obecności w środowisku międzynarodowym w formie uczestnictwa seminarijno-konferencyjnego, międzynarodowych wyjazdach szkoleniowych; licznych wizyt studyjnych oraz pracy na rzecz międzynarodowego środowiska naukowego (recenzowanie dla czasopism, praca w radzie naukowej *Human and Social Sciences*, recenzji dla wydawnictw zagranicznych); realizacji zagranicznego stażu naukowego; realizacji projektu badawczego prowadzonego w Bośni i Hercegowinie, który przełożył się na dzieło habilitacyjne.

Po piąte, dr Pilarska w latach 2013-2022 zrealizowała sześć indywidualnych, autorskich projektów badawczych, które tworzą spójną całość i ukazują rozwój naukowy badaczki. Są również dowodem na niezwykle zaangażowanie i dużą samodzielność Habilitantki.

Last but not least, analiza dorobku przedstawionego przez dr Justynę Pilarską ukazuje niezwykle skupienie na rozwoju naukowym oraz zaangażowaniu na rzecz społeczności akademickiej (lokalnej, krajowej i środowisk międzynarodowych) jej jako badaczki, nauczycielki akademickiej, edukatorki oraz organizatorki. Jestem pod wrażeniem zadań, które Habilitantka sobie postawiła i uzyskanego dzięki nim dorobku.

Reasumując, dr Justyna Pilarska w sposób wzorcowy rozwija swoją karierę naukową. Mądrze planuje zadania, systematycznie je realizuje oraz znakomicie buduje swoją pozycję akademicką. **Jej dorobek naukowy wyznaczany** nie przez ilość publikacji, wyjazdów naukowych czy liczbę przyniesionych gowinowo-czarnkowych punktów w ewaluacji, **lecz przez bycie-w-nauce krajowej i międzynarodowej, żmudną pracę badawczą i organizacyjną oraz aktywność środowiskową jest zupełnie wyróżniający i zasługuje na szacunek!**

2. **Ocena głównego osiągnięcia naukowego wskazanego przez Habilitantkę** – monografii pt. „Sarajewo jako *locus educandi*. Studium przypadku”, OW „Impuls”, Kraków 2021.

Monografia habilitacyjna dr Justyny Pilarskiej – której karierę naukową śledzę od kilku lat, a dorobek badawczy w postaci artykułów i rozdziałów regularnie wykorzystuję na zajęciach ze studentami i doktorantami – jest dopełnieniem jej wieloletnich, interdyscyplinarnych studiów z zakresu edukacji międzykulturowej. Od razu dodam, że to spektakularne zwieńczenie podoktorskiego okresu pracy naukowej. Monografia „Sarajewo jako *locus educandi*. Studium przypadku” jest – dla mnie jako osoby recenzującej dorobek i dzieło habilitacyjne oraz aktywnego badacza jakościowego – wzorcowym studium przypadku, zrealizowanym w oparciu o zaawansowane i odważne jakościowe podejście metodologiczne. Zaczynam zatem ocenę głównego osiągnięcia naukowego od uznania jego wartości. Nie dbam w tym kontekście o suspens, ponieważ tematyka i realizacja pracy badawczej, „metodologiczny silnik” badania i zaangażowana pozycja badaczki, ukazują merytorykę i mądrość, której oczekuję od każdej monografii naukowej. A w szczególności opartej na badaniach jakościowych. Stosunkowo rzadko zdarza mi trafić na tak pieczołowicie przygotowaną, erudycyjną i ważną pozycję naukową, dlatego postanowiłem od początku ukazać mój entuzjastyczny stosunek do dzieła Habilitantki.

Pedagogiczną opowieść o Sarajewie, którą przedstawiła dr Justyna Pilarska, czytam w kilku wymiarach, które poniżej omówię skupiając się na elementach odczytywanych przez mnie jako szczególnie ważne dla poszerzenia wiedzy z zakresu dyscypliny pedagogika, metodologii nauk społecznych, zaangażowanej pozycji badawczej osoby prowadzącej badania o charakterze edukacyjnym oraz polityczności edukacji i pedagogiki miejsca.

- A. Monografia J. Pilarskiej to **rozbudowane, interdyscyplinarne studium miejsca i przestrzeni**. Praca wykonana w oparciu o analizę danych zastanych, ma charakter autorski, krytyczny i jest erudycyjna. Autorka przeprowadziła zaawansowaną kwerendę i studia nad interdyscyplinarnym pisarstwem naukowym a to, co otrzymujemy to esencjonalny brikolaż, w którym ramą są kategorie: miejsca i przestrzeni. Refleksje nad nimi zakorzenione są w wielu nurtach intelektualnych oraz ukazują polityczność obu kategorii. Między- i wielokulturowe, filozoficzne i edukacyjne ukazanie miasta jako *locus educandi* – uzmysławia osobie czytającej tę monografię – na jak wiele elementów należy zwrócić uwagę poddając krytycznemu czytaniu miejsce i przestrzeń oraz bycie-w-nich. **Justyna Pilarska poszukuje w różnorodnych tradycjach naukowych opisów miejsca, a szczególności jego edukacyjnych, wychowawczych, socjalizacyjnych, czy aktulturacyjnych funkcji, możliwości i ograniczeń**. Habilitantka zakorzenia sarajewskie *locus educandi* w teoretycznym patchworku, który zdecydowanie przynależy do tożsamości miasta i państwa. Jak bowiem inaczej spojrzeć na Bośnię i Hercegowinę czy tytułowe Sarajewo, aniżeli nie przez paralełę tygła, w którym mieszają się kultury,

narodowości, religie, języki, relacje, makropolityczne historie i biograficzne mikroświaty osób zamieszkujących to właśnie miejsce.

Zrealizowane umiejętnie studia teoretyczne, pozwalają Autorce na ukazanie poszerzonej perspektywy myślenia o miejscu, jego znaczeniu dla jednostki, społeczności czy grupy etnicznej. Justyna Pilarska znakomicie połączyła Foucaultowską heterotopię z dekonstrukcją *nie-miejsca* M. Augé, czy refleksjami „przestrzennymi” M. De Certeau i H. Lefebvre. Pedagogiczne konteksty miejsca ukazała: umiejętnie prezentując (stale rozwijaną) koncepcję *pedagogiki miejsca* M. Mendel; *locus educandi* A. Męczkowskiej-Christiansen; krytycznych rozważań nad miejscem T. Szkudlarka. Autorka – w sposób zupełnie komfortowy dla osoby czytającej – prowadzi narrację tak, że pomimo wielości podejść teoretycznych, różnych szkół, tradycji, nie gubi myśli przewodniej, nie przytłacza nadmiarem, nie epatuje ilością źródeł. **Jej refleksje, komentarze, polemiki są trafne, krytyczne, adekwatne.** Spacjalność jako kategoria bycia-w-świecie została znakomicie ukazana i udokumentowana. W ten sposób kategorie nie wprost przynależne pedagogice, zostały włączone w dyskursy związane z edukacją czy wychowaniem.

Intelektualny efekt pracy na danych zastanych, to cześć teoretyczna (mogłaby w sama w sobie stanowić odrębną monografię), która rozwija koncept *locus educandi* i stanowi znakomitą podstawę do wielowymiarowych interpretacji na bazie zgromadzonego materiału empirycznego w kolejnych częściach monografii. **Justyna Pilarska, wywodami bazującymi na źródłach, potwierdziła wysokie umiejętności analityczne oraz bardzo dobry warsztat pisarski.**

- B.** Cześć metodologiczna monografii (rozdział metodologiczny, ale także wprowadzenie) to bez mała siedemdziesięciostronnicowa ucztą metodologiczna! Bez cienia przesady. Justyna Pilarska zaplanowała swoje przedsięwzięcie naukowe w każdym aspekcie. We wprowadzeniu i rozdziale pierwszym swojej książki, ukazuje zaawansowane podejście metodologiczne w zakresie badania przestrzeni, miejsca i miasta. **To bardzo gęsty opis procedury badawczej, który ukazuje intelektualną podbudowę projektu, jego metodologiczne osadzenie, uzasadnienie wyboru orientacji jakościowej oraz prowadzi poprzez kolejne fazy realizacji badania.** J. Pilarska omówiła poszczególne elementy swojego badania, zakorzeniając je w bardzo rozległej refleksji nad metodologią nauk społecznych i badaniami edukacyjnymi.

W rozdziałach opisujących procedurę badawczą zawsze poszukuję tego, w jaki sposób osoba realizująca swoje przedsięwzięcie naukowe prezentuje „kuchnię” badania. Doceniam to poznawczo, konfrontuję ze swoim warszatem (uczę się) i poszukuję materiałów do pracy z doktorantami. Metodologiczna część monografii J. Pilarskiej spełniła każde z tych oczekiwań. Po lekturze, wiem dokładnie jak Habilitantka zaplanowała swoje badanie, w jakiej orientacji je osadziła, za pomocą jakich narzędzi przeprowadziła i w jaki sposób/kiedy/w jakim okresie je zrealizowała. Dowiedziałem się również jak postępowwała z różnorodnym materiałem empirycznym, jak zbierała dane, w jaki sposób je redukowała, kodowała i analizowała. Wiem również, że jest to procedura niezwykle zaawansowana, świetnie zorganizowana i opisana bardzo precyzyjnie.

Obszerna część metodologiczna, jest całkowicie kompatybilna z całością monografii. **Omówienie metodologii we wprowadzeniu i pierwszym rozdziale monografii, było trafnym zabiegiem, który wprowadza osobę czytającą w sposób myślenia badaniu, podmiotach, celach, problemach badawczych.** Justyna Pilarska zadbała o pełne przedstawienie każdej fazy projektu. W ten sposób, niemal podręcznikowo, ukazała swój sposób prowadzenia pracy badawczej i dała znakomity materiał dydaktyczny dla osób przygotowujących projekty badawcze: dotyczące przestrzeni i miejsca; między- i wielokulturowości; osadzone w strategii jakościowej.

Mam pełne przekonanie, że **opis metodologiczny badania jest zdecydowanie wartościowym, nowatorskim i autorskim podejściem do tematu spacialności, przestrzeni uczenia się czy tożsamości.** Jest również ważnym wkładem na rzecz badań edukacyjnych realizowanych w kontekście związanym z miejscem, różnorodnością i skomplikowanymi relacjami kulturowymi. Może być również wartościową podpowiedzią dla osób badających doświadczenia uchodźcze migrantów, którzy w Polsce odnaleźli swoje miejsce bycia-w-świecie. Po 24 lutego br. to bezcenne wsparcie metodologiczne.

- C. Zaangażowana pozycja badawcza. Zilustrowanie w monografii badanie dr J. Pilarskiej ujawnia także bardzo ciekawą pozycję badaczki, która Habilitantka obrała. Otrzymujemy zatem opis: badaczki uczestniczącej aktywnie w badaniu; nieukrywającej swojego podejścia do materiału badawczego; komentującej konteksty, sytuacje, aspekty społeczne, kulturowe, polityczne; ukazującej swoją perspektywę, a niekiedy i emocje; opowiadającej często w pierwszej osobie o materiale empirycznym i teorii (ale nie zawsze w ten sposób, czego żałuję). Habilitantka jest-w-Sarajewie, a to bycie-w-mieście jest obarczone

subiektywizmem, autorefleksją, perspektywą osobistą. I tak właśnie – w moim przekonaniu – powinno być, zaangażowane badanie jakościowe wymaga od osoby badającej bycia-bardziej w materiale empirycznym, w narracji i ogólnie w badaniu. **J. Pilarska nauczyła się Sarajewa a wraz z miastem, szczególnego państwa Bośni i Hercegowiny w sposób niezwykły, bogaty i wymagający. Mówi płynnie w bośniackim, bywała w mieście wielokrotnie, spacerowała badawczo przez kilka lat, pozyskiwała dane empiryczne w duchu *słow pedagogii*, organizowała swoje badanie w szerokim horyzoncie czasowym. Wzorcowo zrealizowała swoje przedsięwzięcie badawcze.** Efektem tego poszerzonego (w każdej perspektywie badania) jest monografia w rozmiarze XXL, która mimo obszerności jest znakomicie napisana i ma bardzo dobrą strukturę. To zaś powoduje, że osoba czytająca dąży do poznania całości, bowiem książka wzbudza zainteresowanie.

Kilkukrotnie podkreślałem, że J. Pilarska zastosowała odważne podejście metodologiczne. Oznaką takiegoż (przy realizacji badania jakościowego) jest dla mnie zastosowanie wielu narzędzi, podejść, triangulacja metod i danych, elementy ewokatywne w tym nie nieomijanie perspektywy „ja-badaczka” oraz krytyczne podejście do polityczności materiału empirycznego. Zwłaszcza w tak intrygującym miejscu jakim jest Sarajewo. Habilitantka, z dużą odpowiedzialnością, świadomością dokonała wyborów metodologicznych, pozostała w nich konsekwentna i spójna. Prowadziła badanie w sposób, który potwierdził jej wysokie kompetencje naukowe i badawcze. Doceniam to podejście i gratuluję realizacji badania. Jedyne zapytanie, które mi towarzyszyło przy lekturze monografii dotyczyło wyboru paradygmatu. Dlaczego to podejście interpretatywne a nie krytyczne (o to zapytam Habilitantkę na kolokwium)? To w żaden sposób nie wpływa na ocenę dzieła, ale ciekawi mnie jako badacza.

- D.** Polityczność sarajewskiego *locus educandi*, zwróciła moją uwagę. Jest to dla mnie – poza kategoriami miejsca i przestrzeni – niezwykle ważną perspektywą w badaniu międzykulturowym. Czytając monografię uważnie poszukiwałem tego, jak została ukazana polityczność tożsamości, miejsca, edukacji, relacji, historii oraz w jaki sposób Autorka posługuje się nią w interpretacjach. W tym kontekście również mam pozytywny odbiór. Justyna Pilarska z dużą uważnością opowiada o polityczności, prezentując ją zarówno w nawiązaniu do przestrzeni i miejsca; mentalnych i kulturowych wymiarów tożsamości i napięć z niej wynikających. Polityczność jest również w elementach międzykulturowego uczenia się i pedagogiczności miasta. Habilitantka ukazuje polityczność bez egzaltowania

tej kategorii i wplata ją w swoje interpretacje naturalnie, jako element dopełniający całościową opowieść o miejscu szczególnie obciążonym historycznie, w którym polityka i ideologia wyrządziły mnóstwo spustoszeń, tragedii. Polityczność opowieści o mieście jest apartyjna i aideologiczna, co daje osobie czytającej komfort poznania bogatych doświadczeń (często dramatycznych) miasta i osób je zamieszkujących, bez wikłania się w (nie zawsze zrozumiałe) partykularne i subiektywne nastawienia badanych do czasów minionych i współczesnych. Nie ma prawdziwej opowieści o badaniu edukacyjnym bez poszerzenia perspektywy o kategorię polityczności edukacji, wciąż wzbudzającą w dyskursie publicznym panikę moralną. **Justyna Pilarska dowodzi w swojej monografii, że polityczność to kategoria, która dopełnia obraz całości w zaangażowanym, jakościowym badaniu edukacyjnym.** Doceniam to bardzo, jestem wdzięczny za taką prezentację danych.

Reasumując, uważam że dzieło habilitacyjne dr Justyny Pilarskiej, monografia pt. „Sarajewo jako *locus educandi*. Studium przypadku”, potwierdza jej kompetencje naukowe, rozległą wiedzę pedagogiczną oraz erudycję. Monografia jest nowatorską formą opowieści o doświadczeniu miejsca, uczeniu się w miejscu i poprzez nie, o tworzeniu i rekonstruowaniu tożsamości. To niezwykle udane zwieńczenie wieloletniego projektu badawczego, a jednocześnie ważna pozycja w dorobku naukowym J. Pilarskiej, który mądrze buduje od wielu lat. **Uważam, że monografia w pełni potwierdza aspiracje habilitacyjne Autorki.**

3. Znaczenie uzyskanych wyników dla dyscypliny naukowej pedagogika

Mam pełne przekonanie, że dorobek naukowy dr Justyny Pilarskiej (z dziełem habilitacyjnym na czele) w znakomity sposób poszerza wiedzę z zakresu edukacji międzykulturowej, studiów nad edukacyjnymi kontekstami miejsca (rozwińcie koncepcji M. Mendel i A. Męczkowskiej-Christiansen) oraz wzmacnia metodologię badań społecznych w zakresie zaangażowanych badań nad edukacją. To walory pracy naukowej Habilitantki, potwierdzone zaawansowanymi, interdyscyplinarnymi studiami literaturowymi, autorskim zamysłem metodologicznym i właściwą realizacją projektu badawczego. J. Pilarska wchodzi na kolejny poziom pedagogicznej refleksji nad kulturą, tożsamością i edukacją w środowisku międzykulturowym i strauumatyzowanym. **Praca J. Pilarskiej poszerza klasyczne kategorie z zakresu edukacji międzykulturowej, zarówno o metodologię prowadzenia projektu badawczego w specyficznym miejscu oraz pracy na kategoriach, które raczej bywały obecne w pedagogice ogólnej aniżeli międzykulturowej.** Mam przekonanie, że spacjałność, której Pilarska poświęciła tyle uwagi, studia nad pedagogicznością miejsca oraz wykorzystanie mikrohistorii do interpretatywnej formuły

pracy z danymi, otwiera nowy kierunek pracy intelektualnej/naukowej w polskich dociekaniach nad edukacją między- i wielokulturową. Dr Justyna Pilarska, w sposób zupełnie niezależny od niej, trafiła ze swoją pracą habilitacyjną (oraz publikacjami składającymi się na cały jej dorobek) w czas wojny w Ukrainie, niepokoju, dramatów ludzkich, uchodźstwa i kryzysu humanitarnego w Ukrainie i w Polsce. Habilitantka dostarczyła narzędzi metodologicznych do badania i opisu doświadczeń ludzi z miejsc (i samych miejsc), których już nie ma (i nie będzie), zmieniły (utraciły) swoją przynależność państwową lub status terytorialny, są definiowane na nowo. **Badanie Justyny Pilarskiej chociaż dotyczy Sarajewa, równie dobrze przysłuży się osobom badającym Buczę, Charków czy Mariupol lub pamięć mieszkańców tych miast.** W kontekście doświadczeń, które zdobyliśmy po 24 lutego 2022 roku, największą zaletę monografii Justyny Pilarskiej dostrzegam w aplikacyjności narzędzi metodologicznych, które zaproponowała oraz kategorii naukowych dotyczących miejsca, którymi są znakomicie posłużyła w swojej pracy naukowej. Nie umniejszam w ten sposób wkładu intelektualnego, a dostrzegam jedynie że czasami kontekst zmienia sposób czytania dzieła.

4. Konkluzja

Uwzględniając całokształt aktywności naukowej, dydaktycznej oraz popularyzatorskiej w zakresie pedagogiki, a także dokonując podsumowania osiągnięć zgodnie z art. 16.1 Ustawy o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789), stosując kryteria oceny ujęte w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 roku w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. nr 196, poz. 1165) **popieram wniosek o nadanie dr Justynie Pilarskiej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika.**

dr hab. Paweł Rudnicki, prof. DSW

recenzent